

Т. Є. МАЛЬЦЕВА (канд. пед. наук, доц.)
Луганський інститут соціальних технологій

НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розкрито сутність професійної підготовки соціальних працівників як основної умови ефективності роботи зі старшими підлітками з девіантною поведінкою, форми методи цієї роботи в процесі навчання.

Ключові слова: професійна компетентність, соціальний працівник, девіантна поведінка

Актуальність. Перші роки після перебудови з особливою гостротою показали, наскільки необхідна визначена система цінностей для кожної людини, суспільства, держави. Вона є тією основою, спираючись на яку можна будувати нормальні міжособистісні стосунки, відносини у державі й зі світом узагалі. Глобальні процеси політичної кризи, яка інтегрувала в Україну і з якою намагається боротися українське суспільство зараз, – це результат «деструкції», характерної для цивілізованих країн (розпад гуманітарного знання, дегуманізація суспільства, деперсоналізація особистості й т. ін.), пов'язаний саме з кризою цінностей.

Особливу тривогу викликає широко зростаюча розповсюдженість девіантної поведінки серед підлітків. Серед негативних явищ у середовищі таких дітей найчастіше спостерігається вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, токсичних речовин, прилучення їх до безладного статевого життя, правопорушення, крадіжки, втечі з дому, бродяжництво і т. ін.. Крім особистої шкоди, яку наносить такий спосіб життя здоров'ю дитині, він викликає соціальну дезадаптацію, сприяє формуванню криміногенної субкультури, розповсюдженню наркогенних традицій, зростанню кількості захворювань.

Саме тому в освітньому просторі України об'єктивно виникло соціальне замовлення загальноосвітнім навчальним закладам - сформувати свідомого громадянина, особистість з притаманними їй якостями й рисами, спрямованими на саморозвиток, самовдосконалення, виховати молоду особистість з розвиненою громадянською відповідальністю, правовою та морально-етичною свідомістю, здатною до активного способу життя. Основною умовою цього є професійна підготовка соціальних працівників.

Мета статті: показати необхідність нових підходів до формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників

Соціальний працівник, який бере на себе відповідальність за вирішення такого вагомого завдання, як виправлення підлітків з девіантною поведінкою, не просто соціальний педагог, а, перш за все, фахівець зі своїм індивідуальним професійним стилем. Саме такі вимоги до підготовки соціальних працівників висувують нові ґрунтовні різнобічні підходи, що відображається в Проекті Стандартів вищої освіти. За сучасними вимогами, вибір, розробка, адаптація й організація технологій соціальної роботи – основний критерій індивідуального стилю соціального працівника [1; 2; 5; 6; 7].

Цілком логічно, оскільки в процесі взаємодії з корекції девіантної поведінки підлітків беруть участь декілька суб'єктів – соціальний педагог, учителі, батьки і сам старший підліток з девіантною поведінкою, то результати (продукти) інтерактивних технологій соціально-педагогічної взаємодії будуть простежуватися й у всіх її учасників.

Щоб визначити і сформулювати критерії результативності роботи соціального працівника, ми насамперед співвідносимо їх з результатами корекції поведінки у підлітків. Вважаємо, що однією з необхідних умов ефективності цього процесу є його професійна компетентність.

Під професійною компетентністю соціальних працівників, що займаються проблемами корекції поведінки в підлітків, ми розуміємо вузівську теоретико-методологічну підготовку майбутніх соціальних працівників у галузі соціальної, педагогічної, психологічної і філософської науки, культурології, правознавства, володіння навичками інтерактивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, основаної на засадах гуманістичної парадигми, високу громадянську позицію, відповідальність [3; 7].

Отже, значуще місце в структурі професійної компетентності майбутнього соціального працівника, займають теоретико-методологічні знання з соціальної педагогіки, вікової психології, психології спілкування, особистісні якості. Ставлення до цього з боку студентів здебільшого визначає їх вмотивованість займатися проблемами старших підлітків з девіантною поведінкою [7, с. 97-104].

Аналіз результатів дослідження майбутніх соціальних працівників показав, що не всі вони готові працювати зі старшими підлітками девіантної поведінки. Найбільша кількість студентів (45,4%) розглядає теоретико-методологічні та психологічні знання як засіб, що допомагає «оцінювати старших підлітків з девіантною поведінкою», «впливати на них».

При співвіднесенні відповідей на питання про те, що для майбутніх соціальних працівників є пріоритетним в їх діяльності, визначена незгодженість. Значна частина респондентів зазначає, що головна цінність – діти підліткового віку з девіантною поведінкою і їх гармонійний розвиток (28,6%), а також характер стосунків, що складається в процесі спілкування (25,5%). Інша орієнтація теоретико-методологічних та психологічних знань спостерігається у 29,9% респондентів: вони не хочуть спрямувати отриманні знання на створення оптимальних стосунків з підлітками девіантної поведінки, на контакт і взаєморозуміння, а для підвищення рівня знань цих дітей з основних предметів, 44,6% майбутніх соціальних працівників – щоб «вгамувати» їх у школі і вдома. Порівняємо ці дані і побачимо, що в уявленні студентів про діяльність відбувається неадекватна реалізація своїх пріоритетів (орієнтація на дитину чомусь визначається лише в бажаннях на неї впливати і управляти нею).

Визначеною частиною майбутніх соціальних працівників виражена підтримка і зацікавленість у взаємодії з психологом, і це важливо для організації роботи, ініціативи і творчості. Однак, аналіз стосунків соціальних педагогів із психологами в реальній практиці шкіл дозволив зрозуміти, що серед факторів, що впливають на взаємодію між соціальним педагогом і психологом, необхідно назвати рівень професійної підготовки в вищому навчальному закладі. Узагальнення цих спостережень призвело до розуміння необхідності вводити у програми з дисциплін, які викладаються в вищій школі, інформацію, що допомагає професійному становленню й особистісному зростанню саме у цьому напрямку.

Намагаючись довести значущість національної ідеї громадянськості як інтеграційної якості особистості, соціальний працівник повинен мати інтеграційну характеристику: володіння професійними, національними і духовними цінностями та продукування їх у навчальному закладі на рівні вищих зразків культурного, світоглядного, оцінного характеру [3, с. 17].

З цією метою ми звернули увагу на концепції, що відображають різні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця (О.С. Анісімова, С.І. Архангельського, В.Г. Афанасьєва, Л.П. Буєвої), психологічні дослідження, що розкривають соціальні аспекти професійної підготовки (О.А. Абдуліна, В.Г. Бочарова, О.В. Вороняча, Є.І. Холостова, М.Б. Шмельова). Істотними для нас стали праці з проблем особистісно-професійного розвитку, особистості фахівця (О.А. Бодальова, А.С. Гаязова, В.В. Давидова, О.О. Деркача, В.Г. Зазикіна, А.М. Князева, Н.А. Коваль, В.Н. Маркіна, В.М. М'ясищева).

Аналізуючи теоретико-методологічну літературу, ми впевнилися, що вищій школі не вистачає суто педагогічного підходу до впровадження інноваційних методів у навчально-виховну практику вузів, активних форм навчання та видів діяльності студентів. Зокрема, не часто практикуються моделювання професійних ролей, співбесіди, проведення колоквиумів, ділових, навчальних ігор, бесід за круглим столом, громадські захисти рефератів з визначенням опонентів, творчі звіти тощо. Хоча важливо, щоб готуючись до

того чи іншого заходу, майбутні соціальні працівники, постійно ставили перед собою питання: з чим вони підуть до підлітків з девіантною поведінкою, з якими знаннями, чи готові організувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, її інтерактивні форми, оскільки від цього залежить їх особистий авторитет, ефективність конкретного результату [3, с. 29-46].

Прямим продовженням теоретичних навчальних занять є практика. Характерною особливістю її є те, що вона проводиться не тільки в вузі, але й на базі навчальних закладів, центрів соціальної реабілітації. У ході практики в навчальних закладах вивчаються, рецензуються та корегуються письмові джерела (плани роботи методичних кабінетів районних відділів освіти, шкіл, соціальних працівників), відвідуються позакласні заходи. Незважаючи на те, що до цієї роботи залучаються члени навчально-методичної комісії вузу, вчені, методисти, досвідчені й творчо працюючі соціальні працівники, які надають необхідну науково-методичну допомогу, радять, як краще використати інноваційні технології, сучасні форми, інтерактивні методи та прийоми соціальної роботи, практика доводить, що недостатньо впроваджуються методи суб'єктної взаємодії, застосовуються психологічні та педагогічні знання.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників для роботи з підлітками девіантної поведінки – одна з основних умов ефективності їх подальшої роботи. Перспективою розвитку цього напрямку бачимо у розробці науково-методичних рекомендацій з удосконалення змісту, форм і методів роботи з підлітками девіантної поведінки на основі аналізу стану та досвіду роботи навчальних закладів конкретного міста, району; методичний супровід та керівництво підготовкою кадрів до здійснення цієї роботи; удосконалення і впровадження у практику роботи методик вивчення рівня девіантності у підлітків; розробці та проведенні конференцій, проблемних семінарів, керівництві самоосвітою, знайомстві з відеотекою з досвіду роботи; створенні комплексних рекомендацій науковців.

Список використаних джерел

1. Сучасні психолого-педагогічні підходи до процесу формування громадянськості у старших підлітків з девіантною поведінкою : науково-методичний посібник / Мальцева Т.Є. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 326 с. – С. 23-36.
2. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. Володимира Полтавця. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2000. – С. 5-9.
3. Павлова Л.Д. Психологическое сопровождение личностно ориентированного обучения. – Луганск: Знание, 2006. – 400с.
4. Фрейде Пауло. Соціальна педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / пер. з англ. О. Дем'янчука. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 124с.
5. Технологии социальной работы: учебник / под ред. Холостовой, 2001. – 398 с.
6. Чернуха Н.М. Формування громадянськості учнівської молоді: інтеграція виховних соціальних впливів суспільства. Монографія / Чернуха Н.М. – Луганськ: Альма матер, 2006. – 428 с.

Надійшла до редколегії 29.09.2011.

Мальцева Т. Е. Новые подходы в формировании профессиональной компетентности у будущих социальных работников

В статье раскрыта сущность профессиональной подготовки социальных работников как основного условия эффективности работы со старшими подростками с девиантным поведением, формы методы этой работы в процессе учебы.

Ключевые слова: *профессиональная компетентность, социальный работник, девиантное поведение*

Maltseva Tetyana. Forming of professional competence at future social workers

In the article the essence of professional preparation of social workers as basic condition of efficiency of work with senior teenagers with the deviant behaviour, forms methods of this work in the process of studies are considered.

Key words: *professional competence, social worker, deviant behaviour*